

С (кар) карачаев. 1532

288

КЪОБАНЛАНЫ
МАХМУТ

ДЖЕРНИ
ДЖЫЛЫУУ

КЪОБАНЛАНЫ
МАХМУТ

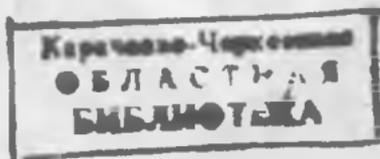
Джерни
Джылыуу

НАЗМУЛА

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК, 1974

Карачаев-1539

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бѣлюмю, 1974.

ДЖЫРЫМЫ САУҒА ЭТЕМЕ

Сени ашхамларынга, шош тангларынга,
Кюндюздеча, ай джарыкъ кечелеринге.
Терен ауушларынга, акъ тауларынга,
Джангы джетген кызлача гюллеринге,

Къарачай, мен, сейир эте, джашай келеме,
Аны ючюн сеннге джырымы сауҒа этеме.

Къараууллача, джол джанын сакълай,
ДжолсучуҒа салкъыл этген тереклеринге,
Еллюклерин билселе да, джерлерин джакъпай,
Арта бир атлач да этмеген джигитлеринге,

Къарачай, мен, сейир эте, джашай келеме,
Аны ючюн сеннге джырымы сауҒа этеме.

Эркишиле бла бирге сауут алыб кьолгъа,
Урушхан джумушакъ кёллю тиширууларынга.
Ингир ала ушакъ этерге чыгъыб арбазгъа
Тургъан аммаларынгы джылы ышарууларына,

Къарачай, мен, сейир эте, джашай келеме,
Аны ючюн сеннге джырымы саугъа этеме.

Къобан сууларынгы таб-тазалыкъларына,
Аланы, къаяланы хорлай, къызыу барыуларына.
Кёллеринги, джерлеринги байлыкъларына,
Кёкде къушларынгы акъырын учууларына.

Къарачай, мен, сейир эте, джашай келеме,
Аны ючюн сеннге джырымы саугъа этеме.

Акъыл юретген чал сакъаллы къартларынга,
Джангы келлик джуддузлу кечелеринге,
Энди тюшерик чыммакъ къарларынга,
Энди тууарыкъ огъурлу сабийлеринге,

Къарачай, мен, сейир эте, джашай келликме,
Аны ючюн сеннге джырымы саугъагъа берликме.

АДАМЛЫКЪ

Бу уллу дуняда биз кетмей
Джашаб турлукча, ёмюрюбюзню,
Бир-бирибизни да тас этмей,
Хаман бир-бири тюрсюнбюзню

Кёрюб джашарыкча, хатер этмей,
Ачы сёзлени да салмай артха,
Адамлыгыбыз чырта джетмей,
Аяу салмайын джашха, кьартха,

Джашайбыз, кьысха ёмюрюбюзню
Андан да бек кьысха, ауур эте.
Кьайтмазлыкь кюнбюзню
Ингирине мыдахлыкь бла джете.

Бююн кьыйналыб кетген кюнню
Биз, джарыкь ышара, ашырыгьа
Боллукь эдик, бир ашхы сёзню
Бирде кьызгьанмасакь узатыргьа.

Бизни джашауубуз джер юсюнде
Атылгьан шок тауушха ушайды.
Адам адамы кьысха ёмюрюнде
Кьуандырмайын нек джашайды!

Адамны джылыуу кыйын кюнде,
Боранда ышыкча, керек болады.
Адам кесине бир джылы сезде,
Бушуун унутурча, амал табады.

О, адамла! Бизни джюрегибизде
Джылы сёзге болмасын тарлыкы!
Хар заманда да эсибизде
Джашагъанлай турсун адамлыкы!

АЛГЫНЧА ТЮЛБЮЗ

Сабий замакыбызда бири бирибизге
Таб бир кюнню тюбемейин кълсакъ,
Тынчлыкъ джокъ эди джюреклерибизге,
Бири бирибизден хапарлы болмасакъ.

Заман ётдю. Уяларындан къуш балала
Бирери бирер джары учуб кетгенлей,
Биз да алай чачылдыкъ. Ётдюле джылла,
Биз бири бирибизни кёрмегенлей.

Бир кюнню бири бирибизсиз болмай,
Тынчлыкъ табмаучу халал сабийле,
Энди джашайбыз, кишини джокъламай,
Алгынча нек кълмадыла джюрекле!!

ДЖАРСЫУ БОЛМАЗЧА

Бююнлюкде да бизни отджагъабызда
Прометей урлаб келген от джанады.
Прометей болмагъанлыкъгъа арабызда,
Оту уа таймай кѣлюбюзню джарытады.

Гум ёзенде — аккаларымы джерлеринде —
Азаблагъанларына ёхтем Прометейни,
Уллу ачыу къайкайды мени джюрегимде:
Аккаларымы джери — суйгенди игиликни.

Адамла ючюн, сары къаягъа тагъылыб,
Прометей айырылса да джашауундан,
Ол суйгенди хар бир адам джылыныб
Къууанырын аны отуну джылыуундан.

Кючюмден келсе, салындырыб къаядан
Аныча баууруму ашатсала да къушлагъа,
Аманлыкъны уа урлар эдим сау дуниядан,
Джарсыу чыртда келмезча адамлагъа....

БУРУНДАН КЕЛГЕН...

Таулада джер сюрюу, урлукъ атыу джерге,
Бир туудукъдан бирине кёче келиб,
Бюгюн къарт аккаларыбыз ышаныб бизге,
Сыйлы, кыйын ишни кьойгъандыла бериб.

Таулулагъа — джер сюрюу, урлукъ салыу
Джашауунда неден да багъалы болгъанды.
Бирде джер сюре, эшитилсе да шок атыу,
Ол аны сан этмей, ишин эте тургъанды...

Таулу кесини хоншусуна къама бла барыб,
Сюимегенди къанын тегюб, джерин сюрюрге.
Кеси ёсдюрген мюрзеуню хоншусуна узатыб,
Сюйгенди юретирге джерни сыйын кюрюрге.

Кыйын болса да къарт аккаларыбызгъа, —
Ала кьоймагъандыла бу огъурлу ишлерин:
Кююш саблы къамаларын беллерине тагъа,
Урлукъ ага, сюре тургъандыла джерлерин...

АЛГЫНЧА ТЮЛМЕ

Биягынлай сюеледиле таула,
Кюн да биягынлай чыгъады.
Биягынлай барадыла суула,
Терек да биягынлай чагъады.

Алгынча сау тюлдю атам —
Замансыз алыб кетди ёлюм.
Алгынча джаш тюлдю анам —
Къарт болду — мыдахды келюм.

Алгынча тюлме мен кесим:
Башымда агъарадыла тюкле.
Кёб затха бёлюнеди эсим,
Ишим кёбдю — аздыла кюнле.

Алгынча тюлдю къарамым —
Бек кьууанама ашхы тангнга.
Хар джан суйгенича джашарын
Сюеме, хата салынмай анга...

ТЕНГИЗ ДЖАГЪАДА

Къайыр итле кибик, кёксюл толкюнла
Бир-бири бла талашадыла къобуб ёрге.
Бир джары чартлаб кетиб суу тамчыла,
Ызларына къайтмай, сингедиле джерге.

Къызыу от этгенча, тенгизни тубюнден
Къайнайды, шуулдайды, алмайын солууун.
Чарсха баргъан атныча, акъ кёмюкден
Юсю толгъанды — узакъгъа чачады сууун.

Тамчыла бла бирге чабакъ да чартлады —
Къучакълады тенгизни къумлу джагъасын.
Кесин джерге урады, юсюне къум джагъылады,
Кюн да кюйдюрюб башлайды къабыргъасын.

Тенгиз толкюнла, алгъынча, шуулдайла,
Тамчыла келиб тиедиле чабакъны юсюне.
Толкюнла уа анга джетмей къайтадыла.
Чабакъда къарыу джокъду, болушурча кесине.

Чабакъ ауур солуйду, ёлюм джетиб келеди,
Алай а аны къолума алдым, барыб къатына.
Суугъа салдым. Ол, садакъча, кириб кетеди
Къайнай тургъан толкюнланы арасына.

Сагъыш этдим: джашаууна бола бек сакъ,
Ушатмайын тенгизни теренин,
Тынчлыкъ излейми чыкъгъан эди чабакъ,
Бир сыпайым деб, сайыракъ джерин!

АРБАЧЫ

Джаз ала. Ауур арбаны эки ат тартыб барады,
Чархла да терен кеседиле джумушакъ джерни.
Атланы бири, къоркъуб, кесин алгъа урады,
Аны юсюнден агъа турса да тери.

Экинчиси уа, сабыр атлай, туракълай артха,
Джашлыкъ заманны тюшюрюб келгенча эсине,
Барады, арбаны ауурлугъун атыб нёгер атха,
Тер ышанчыкъ урмай ныртда юсюне.

Бу затны эслеб, мен, ачыулана, къамчини алыб,
Атны урама дегенлей, арбачы къараб кёзюме:
«Урма, бусагъатда бара эсе арбаны ол бири
тартыб,
Кесекден ауурлукъну бу аллыкъды,— деди,—
кесине...»

КЪАЯ БАШЫНДА

Къаяны башында бир джугъутур сюеледи,
Джашагъан дуняма ол ариулукъ береди.

Кёзбау болъанча, къараб турама анга,
Сейирсине, къууана ёхтем ,ариу джаннга:

Мен джашайма, ариулукъну, джашауну сюе,
Бир джанны да ачитмай, аманлыкъга кюе.

Алай а узакъ болмай чыкъды шокъ таууш,
Зангырдадыла къаяла, шеш тургъан аууш.

Джугъутур да, тентирей-тентирей туруб,
Къая башындан кетди, баш энишге болуб:

Биреу джашайды ариулукъну эшигин джаба,
Ачы ёлюмде кеси кесине къууанч таба...

ЮРЕТГЕНДИ АТАМ

Мен да таулада уучу бола да билеме,
Атсам, аумаи къаллыкъ тюлд джугъутур.
Алай а уучулукуьда мен ёлюмню кёреме,
Ёлюмден ачы уа дунияда не зат болур!...

Танг аласында эртенги тау хауаны иче,
Джыйын бла кёб кере тутханма чалкъыны.
Арыб турганлай, отну къатында шош кече,
Чалкъычыла бла бардырганма ушакъны.

Атам бла да кюрешгенме джерни сюрюрге,
Ёгюзле арысала, сабан агъачны тарта.
Аланы мыдах кёзлерин суюмейин кёрюрге,
Еашларын сылай, бош эте эдим, ариу айта.

«Сен,шахарда окъуб айланган джаш адам,
Ауур ишни эталмазса» дейсе, сагъыш этмей.
Мени уа сабийликден кёб затха юретгенд атам:
«Таулу керекди нени да эте билирге», — дей...

КЕЧ, ДЖЕРІ

Бизни сыйлы джерибиз!
Кир табанлары бла джау
Сенге кириб келди,
Излеб ёмюрлюкге теблерге.
Сени урду, кюйдюрдю, чачды,
Чырта салмады аяу,
Деу халкъынгы да изледи,
Къул этиб, джегерге.
Алай а, сыйлы джерибиз!
Сени джаудан джакълай,
Къыйналсакъ да, джауну кюйдюре,
Сени да кюйдюрдюк.
Джарала салдыкъ, атдыкъ,
Джаныбызныча сакълай
Турсакъ да,
Амалсыздан тоблагъа да тюйдюрдюк.
Кеч бизни!
Сени ачитмадыкъ бир да сюйюб,
Сенге ата,
Биз джауубузну къурутмасакъ алай,
Бююнча джашнамай,
Къалыр энг отда кюйюб,
Сора биз да юсюнде
Эркин джюрюмез эдик былай.

ТАШ

Таш, сен джаратылгъанса — мен билеме —
Ашхылыкъгъа, джараргъа деб кѣб затха.
Къыш да, джай да, хаман да кѣреме,
Сюелиб тураса къабырлада сын къата.

Бирде сен джериме болуб кючлю къала,
Джерни уа сакълагъанса халкъынг бла бирге.
Джигитге келген окъ, санга джара сала,
Ызына чартлай, тюше тургъанды джерге.

Бирлеге сен юйсе — тураса джылытханлай,
Къыш — сууукъдан, джай — иссиден джашыраса.
Мен джашайма санга разы болгъанлай —
Тойну, ёлюмню да халкъ бла бирге ашыраса.

Уста адамны чемер къолу сеннге джетсе,
Сеннге джан киред, ышартад, мыдах этеди.
Джолоучу да арыб келиб, сени кѣрсе,
Юсюнге олтурады, ол солуб кетеди.

Бирле уа сени тар къойнуна джашыра,
Мюйюшден чыгъыб биреуню уруб ачытады.
Сени бла тюз адамны къанына къатышдыра,
Атынгы алай бла аманнга чыгъарыб къачады.

КЪУШ УЧАДЫ

Къара кыйгыча, учады
Бир къуш чыгыб кёкге.
Шайтан джелча, бурулады,
Огъурсуз къарай джерге.

Ол бююн бир джаннга
Саллык тюлдю хатер.
Кёргенин кызыл къаннга
Бояй, кесине аш этер.

Къушну эслеб узакъдан,
Джылына турган ташын
Къоюб, багырбаш джылан
Тешик таба атды башын.

Огъурлу акъ кёгюрчюн,
Джан солуун алалмай,
Къара къуш аны кёргюнчю,
Уясына кирди эрлай.

Къара къушну тырнакъларына
Огъурлу акъ кёгюрчюн
Тюшмей къалганына
Бек къууандым мен бююн.

Сагыш этдим да алайда,
Джюрегими мыдахлыкъ басды.
Къушну джити тырнакъларына
Джылан а тюшмейин нек къалды!..

ИЙНЕК БЛА БУЗОУ

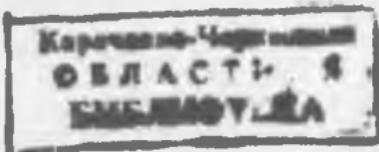
Хоншуму ийнеги ёкюреди, джылайды,
Сау кюнню чыртда алмайын солуун.
Бюгече да шошлукъну буза сарнайды,
Кимге эсе да айтханча ачы бушуун.

Биринчи бузоун ийнекни тюбюнден
Бюгюн айырыб кьойгъан эди иеси.
Джыламукъла агъа элле эки кёзюнден,
Ал табхан бузоуна кетиб аны эси.

Бирде уа кишенсиз саудурмайды,
Бир кишини да кьоймайын кьатыка.
Месин урады, табанлайды, аямайды,
Дерт алгъанча, тийгени ючюн джанына.

Бирде уа иесин тили бла джалайды,
Тынч саудуртады, тиймейди анга.
Кёзюне джыламсыраб, мыдах кьарайды,
«Баламы бир кьайтар, — дегенча, — манга».

Къызгъанч иеси уа чыртда эслемейди,
Ийнекни джыламукъларын, кьайгъысын.
Сютю таркъая барса да, джибермейди
Аны тюбюне биринчи табхан баласын.

Карагаев 1539

Кюнле ётдюле. Энди унутду бузоун,
Деген акъыл келиб несини башына,
Сынасынчы джазгы кюнню джылыуун,
Деб, бузоуну ойнарга ийди тышына.

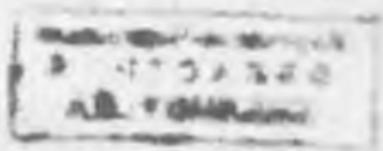
Ийнек бузоун кёрюб, къайгы этди —
Джибин юзерге уа келмеди кючюнден.
Бузоу а, анасын сан этмей, ойкай кетди,
Ийнек сирелди, тамчыла агъа кёзюнден...

АЧЫЙБЫЗ БИЗ

Огъурлу анала, атала! Сиз хар кюн сайын
Къарт бола барасыз, ол бек ачыды бизге.
Сиз, кече, кюн да джаныгъызны аямайын,
Бизни ёсдюресиз, ёрге сюелиб юсюбюзге.

Биз да джарсыта, джашау да аямагъанлай,
Замансызлай къартлыкъ джетиб келеди.
Кечигиз! Биз сизни разы эталмагъанлай,
Заман бири бирибизден айырыб кетеди.

Сабийлеринча, тереклени ёсдюре келиб,
Алай а аладан биринчи кёгетлени ала
Тебрегенде, дуньядан замансыз кетиб
Къалгъан терекчиге ушайсыз анала, атала...

АЙЫРЫЛЫУ

Дунияны бушуу бююн мени джюрегиме
Джыйылыб кълганча, уллуду джарсыуум.
Адамлагъа айыб этдире болурма кесиме, —
Джыламукъланы тыяргъа келмей къарыуум.

Бююн мен, сабийчик кибик, алай джылайма
Башымда джылтырасала да акъ тюкле.
Кюрешеме, джыламукъланы уа тыялмайма,
Тюбю тюшген челекча, болганла кёзле.

О, адамла! Кечигиз! — деб, сизден тилейме,
Билеме, кёз джашла джарашмайла эркишиге.
Алай а, мени джыламагъа къоюгъуз, дейме:
Атам бла айырылышама бююн ёмюрлюкге.

ТУРМАЗМА АРТХА

Бирле, сиебиз, деб ант этгенча кенгден,
Ант этмегенме, этерик да тюлме ёмюрде,
Кёлюгюз кьалса да, таула, сизни менден
Аны ючюн, джылы кьарамасагъыз да бирде.

Сизни зангырдата, ант бергенле, бирде
Къыйын кюнде, таблыкъ излеб кеслерине,
«Сиебиз», — деб, табыналла киши джерге,
Сизни чырта тюшюрмейин эслерине.

Къууанчыгъыз болса, джюрегим джырлай,
Къууанама, мингенча бола кьанатлы атха.
Сизге уа къыйын болса, ичимден джылай,
Къатыгъызда сюелликме, турмайын артха.

КЪАЯЛА

Төппелери кёкге джете къаяла,
Дюн-дуня джаратылгъанлы бери,
Тау къушлагъа болуб джылы уяла,
Сюеледиле, ма бюгюннге дери.

Кюн, чыгъа тебреб узакъ джолгъа,
Къаяланы — тау къушланы уяларын
Джарытады, ийнакълайды чынг алгъа,
Юслерине бюркюб алтын таякъларын.

Бата тебресе да, къаялагъа тегеди
Эм ахырында джылыуун, джарыгъын.
Хар бир къушха тилек тилей кетеди,
Излеб аны ашхы тангнга чыгъарыгъын...

АУАЗ

Ауур кюнлерими бирине ачуулана,
Ингир ала, арыб келе тургъанлай,
Джетиб къабырланы къатларына,
Солуюм, деб ташха олтургъанлай:

— Бошуна чамланаса бюгюн кюнюнге,
Джашай баргъан арыгъан да этеди.
Мыдах сагъыш бош киреди кёлюнге,
Мыдахланырча, не ауурлукъ джетедн!..

Мени заманым — болду къыйын заман,
Кёб джара салса да душман къама,
Джашаргъа термилиб турдум хаман,
Джараладан турса да къан тама.

Бюгюн тауларында былай джашаб
Туруп ючюн сен, къамала от чагъа,
Таулула сермешдиле тири атлаб,
Душманны аллына юрюлюб чыгъа.

Сенича болсам, джерни ауурлугъун
Юсюме атыб, ашырсам да джашаууму,
Аманламайын, кёрюб аны ариулугъун,
Джашар эдим, алгъышлай джазыууму.

Сен аллында туберсе кѣб аууша,
Багъалы болсунла аланы хар бири, —
Деб, ауаз меннге этгенинде гуруша,
Ерге туруб, аглаб тебрѣдим тири...

КЪОБАН

Къобан суу ёшюнюн къаялагъа джетдиреди,
Ташланы бирин бирине ура, тютюн этдиреди,
Кесини ёмюрлюк джагъасын чачаргъа,
Кюн кюйдюрген сыртлагъа джолну ичаргъа

Излегенча, ачы шуулдай, кѣмюклѣне барады,
Алай эте, ол джылланы, ёмюрлени ашырады.
Къобан суу, бой салмагъанлыкъ иги шартды —
Сени джагъанг а кючлю, бек деменгили затды.

Халкъ сени бла бирге турмаса кюрешге,
Джагъангы хорлаб, сен чыгъалмазса тюзлеге.
Сен былай термиле ашырлыкъса джашауунгу,
Кѣб суу болгъан тенгизге элте сууунгу....

ГЮЛ БЛА ДЖЫЛАН

Ташла арасында ёсген гюлню
Тогъай бурулуб тегерегине,
Джылан, джылыууна тынгылай кюнню,
Тура эди, гюлню нъысыб кесине.

Кёзбау этгенча, гюл кесине тартды:
Анга акъырын тебрэдим къол узата.
Джылан сууукъ къарамын манга атды,
Этдирмем дегенча санга хата.

Орнумдан тебмейин, турдум бир джерде
Ариу гюлге, уулу джыланнга къараб.
Сейир этдим: быллай ариулукъну бирде
Аманлыкъ тура болурму экен сакълаб!!

АНАМЫ ГЫРДЖЫНЫ

Анам тылы басады, гырджын этеди,
Ун джугъу болуб зыбыр къоллары.
Бурунгу ишни бардыргъанлай келеди,
Алгын кибики, татлыдыла гырджынлары.

Узакъ джерде, джерими ташын табыб
Ийнакълагъанча, къысыб къол аязыма,
Джумушакъ, джылы гырджынын алыб,
Тансыкълайма, разы болуб анама.

Къарт анам гырджын этсе сюеме:
Къууанча бёлейди джюрегими.
Ол заманда, анамы джашча кёреме —
Кесими да эслейме бешигими...

КЪАРТ ИТ

«Итинг къарт болгъанды, энди бошуна
Тутаса аны, ёлтюрюб, къурамай башха.
Къарт ит сый тюлдю кьойчуну кьошуна»,—
Деди джолоучу, тохтай, кьойчу джашха.

Кьойчуну кьатында болмагъанча киши,
Ачыу болуб, джолоучуну сёзлерине,
Бёрюле бла кесишиб тургъан итни
Эсине тюшюре, къараб аны кёзлерине,

Мыдах болуб, сабийни кибик, башындан
Зыбыр къоллары бла кёб сылаб турду...
Джолоучу, джукъ ангыламай, ма андан
Атыны ауузун тарта, къамчи бла урду...

ЧАПРАКЪ БЛА ТАМЫР

Кюн кыздырады. Терекни тамырлары
Суу излейле, кысханд кьургъакъ джер.
Бирде кыйын ётюучеиди аланы джыллары,
Кеслерин хорлатмайдыла, кьатдыралла бел.

Терекни башында ёсген кёк чапракъла,
Замансыз саргъалыб, болмаз ючюн кьуу.
Иссилик бла сермешелле терек тамырла,
Кьаты джерни тешедиле, табарча суу.

Алай а кёк чапракъла кьайдан билсииле,
Тамырлагъа ала ючюн кыйын болгъанын.
Чапракъла мийикден кьалай эслесинле,
Джер тюбюнде кьаллай кюреш баргъанын...

ЫШАНАМА

Джолсучу ашхы джолу боллугъуна
Ышаныб чыкыганча узакъ джолгъа.
Бир кюн санга тюбей къаллыгъыма
Ышаныб турама, тюбей айгъа, джылгъа.

Ышаныб джашайма мени джюрегиме
Алгынча къууанч келтирлигинге.
Озгъан къууанчымы тюшюрюб эсиме,
Мени ётген кюнлеге элтирлигинге.

Джазы келлигине ышанганча, ышанама,
Кёзлеринге алгынча къарарыгъыма.
Ышаныу биргеме джашайды, къууанама,
Алгынча, санга гюлле узатырыгъыма.

ТЫНЧМЫДЫ ДА...

Атны ауузун тыя, чыгыб барама таугъа:
Узакъда Минги Тауну башы джылтырайды.
Акъ тѣппеси атылганча кюмюш суугъа,
Чыммакъ болуб, джерге ёхтем къарайды.

Минги Тау сау кюнню уа меннге ышарыб,
Турлукъду деб, бир кесек барганлай,
Тас болду: гитче дуппурчукъ джашырыб
Къойду аны джукъ билмейин турганлай.

Айры тѣппесин тас этгениме кюйюб, бара
Турганлай, Минги Тау биягынлай агъарды:
«Мени джашырыб, кѣргюзтмей къойган сора
Алай тынчмыды да», — дегенча, ёхтем къарады.

ДЖАШАУНУ ДЖОРУГЪУ

«Арбазда ёсген терек кѳуу нек болду!» — деб,
Сен, адамгѳа джарсыгѳанча, анга джарсыб,
Аны кѳм-кѳк кѳгериб турлугѳун излеб,
Бек ачыдынг, кѳлюнгю да мыдахлыкѳ басыб.

Биз, не бек кюрешсек да, ёлюмге кѳаршчы
Туралмайбыз: бизге дери аны кѳолундан
Киши кѳутулалмады, бизге тийсе да ачы,
Алыб кетиб турлукѳду адамланы джашаудан.

Джашаргѳа термиле, джаныбызгѳа сала джара,
Бюгюн бир адам бара эсе дуниядан кетиб,
Кѳайда эсе да, сабий тууады, бирлени кѳууандыра,
Джашауну иесиме дегенча, кѳычырыкѳ этиб...

САКЪ АТЛАРГЪА

Тансыкъ болуб, къайтыб келдим элиме,
Уллу шахарда кёб сейир затны кёре.
Джер-джерни тансыкълай, асыу бола кёлюме,
Орамгъа чыкъдым, танышлагъа салам бере.

Элиме сау-эсен къайтханыма къууаныб,
Барама насыбдан хазыр болуб джыларгъа.
Эсимде да болмагъанлай, ташха абыныб,
Биреу чалгъанча, аз къалдым джыгъылыргъа.

«Алгъын былайда таш джокъ эди, аны бери
Ким келтириб салды адам абынырча джерге!» —
Деб, бара тургъанлай, алайдан болмай кери,
Чунгургъа кетдим, кючден къобдум ёрге.

Сабий заманымда былайтын кёб джюрюгенме,
Кёзлерими къысыб бараллыкъ эдим аллыма,
Адам кесин ачытырча, таш, чунгур кёрмегенме,
Бюгюн ала къайдан чыкъдыла мени джолума!

Сабий кюнлеримде сансыз болуб хар неге,
Душман къолдан айыралмадымы шох къолну!
Огъесе, шахардан къайтыб келгинчи элге,
Ташла, чунгурла бийлеген болурламы джолну!

Ташха абына, чунгургъа кете, аз къалдым ачыргъа —
Аллай ташла, чунгурла кёб тюберле джолумда.
Аланы барын да билиб, керекме сакъ атларгъа —
Алайсыз ачырыгъымы ангыладым джашауумда...

ГУРУШХА

Хоншубузну сабийи бла ойнай туруб,
Сабийибиз туююшуб, юйге келсе джылай,
«Не ючюн джылатды»,— деб, билмейин соруб,
Атасына тарыгъа барабыз олсагъатлай.

Кесибиз суйгенча, нени да джарашдырыб,
Тарыгъа башлаб, сора къарагъанлай,
Кёребиз — сабийле ойнайдыла джарашыб,
Бир-бири бла ёмюрде урушмагъанча алай.

Хоншубузгъа айтмай нек келгенибизни,
Сора кесек ушакъ эте туруб, ызыбызгъа
Къайтабыз, къууанч баса джюрегибизни,
Бош зат ючюн уялмай къалгъаныбызгъа.

КЪУАНА БИЛЕДИ...

Адам улу джарсый, къууана биледи,
Дерге ёчдюле бирле, сагъыш этмегенлей.
Адам да бирде кеси джарсытхан этеди,
Анга бир джанны хатасы джетмегенлей.

Ачымайын къалай къалыргъа боллукъду,
Терек сынса, неда бутагъы болса къуу!
Джарсымайын къалай джашаб турлукъду,
Уучуну огъундан джаралы болгъан буу!

Тургъан юйюне джарсыу келлигин билиб,
Ит, кеси бушууундан эсе, бек ачыб анга,
Сау кечени, ачы улуй, босагъагъа келиб,
Шошлукъну буза, чыгъыб къалады тангнга.

Биз а аны улугъанын бир да джаратмай,
Итге ачыуланабыз, тишлени къаты къыса.
Бирде уа кеталмайбыз таякъны ууатмай,
Энди уа улумаз дей, кёлюбюзню баса.

Къаты сермешде атлы джыгъылса атындан,
Ат тохтаб, адамча, иесине джылагъанды.
Уруш барса да, кетмейин аны къатындан,
Юсюне ёрге туруб, тили бла джалагъанды.

Иеси узун джолоучулукъдан юйге келсе,
Хар бир малы анга къууанмай къалмайды.
Узакъдан къараб, иесин ит кёрсе,
Мыллыгын юсюне ата, аны тансыкълайды...

КЕТГЕН КЮНЛЕ

Бюгюн да сени суратынга къарай,
Джюрегим салкъын болуб къалды.
Тюрсюнюнг да, кёз туурамда ойнай,
Озуб кетген кюнлени эсиме салды.

Насыблы заманым,—озуб кетген кюнле,
Ызыгъыздан бек сагъышлы къарайма.
Багъагъызы билмегениме кесим терсме,
Энди уа, тансыкълай, ичимден сарнайма.

Джангурдан сора, джамчыны да алыб
Чабханча, чабама ызыгъыздан алай.
Алай а тубан-чарсда, сыртда къалыб,
Къайры барлыгъын билмеген адамлай.

Энди, сизни билмей къайда табаргъа,
Эсим да турады сизге бёлениб.
Ётген кюнле — ёчсюз тюшлеге ушаргъа,
Керти багъагъыз артдан белгилениб.

ДЖАШЛАРЫН САКЪЛАЙДЫ

Урушда тас болгъан джашларына
Джылай-джылай кёз гинджилерин
Кюйдюрген къарт амманы къатына
Барсам, меннге джансыз кёзлерин

Чыракъ ие: «Кимсе!» — деб сорады.
Къалтырагъан, къуу къоллары
Мени таба узала, кёб сынаб турады,
Меннге тийиб кёре бармакълары...

Амма, урушда къалгъан джашларыны
Бири болурму деб, умутлу бола...
Джашларына амманы къуу къоллары
Энди джетмезле, турсала да созула...

УЧХАН ДЖУЛДУЗ

Келликсе деб, сени сакълай-сакълай, кюнлө,
Къобан суулача, бир-бири ызындан кетдиле.
Къайгылы болуб, тынчлыкъ бермей ачы тюшле,
Ийыкъла да, чарсха чабхан атлылача, ётдюле.

Кече арасында, уяныб, терезеге къарагъанлай,
Эки джулдуз, бир-бири къатында тургъанлай.
Аланы бири, къанатлыгъа атылгъан садакълай,
Учуб, джерге тюшдю, шыбыла ызы тартханлай.

Джулдуз мыдах къарады нёгерини ызындан,
Ангылады аны энди ёмюрде кёрмезлигин.
Мени джюрегим да толуб мыдах сагъышладан,
Ол джулдузча, билди сениге тюбемезлигин...

МЫДАХЛЫКЪ

Бир адам къалдырмагъанды кѣлюмю,
Бир адам да ачы сѣз айтмагъанды.
Сора не болгъан болур джюрегиме!
Бюгюн аны мыдахлыкъ нек басханды!

Билмейме, бара-барыб мен кеси аллыма,
Кючден джюрюген асхакъ кишини эслеб,
Къыйналдымы экен аны ачы джазыууна! —
Аны да, башхалача, сау боллугъун излеб.

Неда, арбазда ойнагъан сабийлени кѣрюб,
Аланы джарыкъ кюнлерине къараб кѣзюм,
Къыйын, сабий джылларым ызымдан сюрюб,
Мыдах болгъан болурму аны ючюн кѣлюм!

Огъесе, бюгюн адамла бла джашай келиб,
Тиширыулагъа да узата туруб гюллени,
Бир кюн дуниядан кетеригими билиб,
Мыдахлыкъ аны ючюн къыйнай болурму мени!

ДЖАШАУ БОЛМАЗ ЭДИ

Тобну огъуча, сууну джагъасында,
Тёп-төгерек болуб, бир таш джатады.
Ол аз затхамы тездю джашауунда!
Энтда анга къобан кесин атады.

Таш кёб джылны, келгенча кючюнден,
Хыны къобаннга хорлатмай тургъанды.
Кыйынлыкъ бюкмезча кюнде, кечеде,
Баям, кишилик да ташдан туугъанды.

Джазыу буз джаудурду, кюн берди ташха,
Адамныча, аны да сынаб аясуз.
Махтау — таш тездюмлю хар джигит джашха! —
Джашау — джашау болмаз эди алайсыз.

АРЫСАНГ ДА...

Джерни ауурлугъун юсюме атыб,
Сау кюнню тик ёрге чыкъгъанча,
Тобукъларыма дери терен багыб,
Къара терге боялыб айланганча,

Бюгюн мен бек арыб къыйналгъанма,
Санларым да, башым да ачы чанчыб,
Алай а сагъыш этмезча болгъанма,
Джюрегим насыб бла къучакълашыб.

Кесинг кюрешсенг — джашау арыгады,
Алай а арыгъанынг къууанчды сеннге.
Кесинги аясанг — сыйсыз этиб атады,
Джанынг саулай, бёлеб акъ кебиннге....

САБЫР ЭТ

Кыйналыб келди эсенг юйюнге —
Юйюнге укамай эсе от джанаргъа,
Сен ачыулайма бююнню кююнге,
Ашыкъма юйюнгден да къачаргъа.

Ашыкъма да сен отха сал отунла,
Анга да алма бир къой къарыу...
Кесекден къабыныб, джанарла ала,
Юйюню да басыб башлар джылыу.

Алгынча, къууанч ойнар келюнге,
Унутуб къоярса бююнню бушуунгу.
Сора гюллени кёрюрге къар юсюнде —
Алгынча алгышларса джазыунгу.

ДЖЕГЕТЕЙ

Джегетей элим, бирле этселе да сёзюмю,
«Шахардан кьайтмай кьаллыкьды», — деб бери,
Сен алагьа ийнаныб, мыдах этме кёлюнгу:
Шахарда кьонакьма, сен—ёмюрлюк отумса мени.

Кьайтмай кьалай кьалыргьа болурма бери!
Кьарт аккам мында тууб, мында ауушханды.
Атамы бола келгенсе сен суйген джери —
Сын ташы да мында этилиб, мында салынганды.

Мен да джашай туруб, мында джан берликме,
Аккамы, атамы кьатында кьабырымы нъазыб,
Туугьан джеримде асыралсам сюерикме,
Сын ташымы кереклисин ана тилде джазыб.

Бюгюн мен сеннге тансыкь болуб джашайма,
Туугьан элим, анамыча, сюеме хар затынгы.
Сенден узакьда уллу шахарда джашайма,
Дуниягьа айтдыыр ючюн сени атынгы...

КЕЧМЕЙДИ ДЖЕРИНГ

Экеулен, таб, болсала да кьанлы джаула,
Джашай бара, кечиучендиле бир-бирине.
Анга адамла кьой, кьууаннгандыла таула —
Шохлукьну келтиргенлери ючюн юйлерине.

Туугьан джеринге чабхан заманда джау,
Халкьы бла бирге турмайын ёрге,
Кьалдырыргьа излеб джанын сау,
Биреу кьачхан эсе киши джерге,

Туугьан джерине кенгден термиле тамам,
Кеч дей, ёмюрюн ашырса да, тёге кёз суула,
Арабызда тууамаз ючюн аллай адам,
Джеринг кечмейди дейдиле кьарт таулула.

ДЖУГЪУТУРНУ ДЖАРСЫУУ

Кьая эрнинде джугъутурну ызындан
Сюрюб бара, дыгаласда уучу,
Кьычырыкь эте, кетди мийик кьаядан,
Кёрюнмөгөн не кьыйыры, не учу.

Джугъутур тохтады... Кьайтыб ызына,
Энишге кьарады, кьызара эдиле ташла.
Сиреле туруб, джанлады бир джанына,
Кёзлеринден саркьа суу тамчыла...

АХЫР КЮНЮНДЕ

«Бу кыйын болумда былай термилиб
Джашагъандан эсе, ёлгеним игиди», — дей,
Биреу кеси джазыуна налат бериб,
Джашады, насыбны багъасын да билмей.

Алай а, къартлыкъ келиб, къаты ауруй,
Джашауу бошаллыгъын билгенинде,
Юсюн да сууукъ тер басыб, ауур солуй,
Терезеден алма терекни кёргенинде,

Тюшюндеча, джатыб тургъан джеринден
Къобаргъа кюрешди, терекге къараб.
Алай а туралмады—келмед кючюнден,
Мыдах болуб, сабийча джыламсыраб:

«О, энди мен, сени чыммакъ чагъыб
Тургъанынги кёрмей, бу дуниядан
Кетергеми тебретим, къатхан чапракъча агъыб...
Деб ойлаша тургъанлай, тюшдю сыртындан...

ТЮЗЛЮК ЮЧЮН

Таб, болса да ол бютеу дуняны иеси,
Джашауум болса да аны кьолунда,
Кьуру аманлыкьгьа кетиб аны эси,
Ашхылыкьгьа кьаршчы эсе джолунда,

Ол мени дуниядан этсе да джокь,
Бирлеча, андан кьоркьуб, ётюрюкню
Джакьламазма, хар сёзюм анга окь
Боллукьду, сыйын джакьлай тюзлюкню.

Бир кере тууб, бир джашайма —
Билеме — тууарыкь тюлме джангыдан.
Аны ючюн ашхылыкьны джакьлайма,
Адамла аман сёз айтмазча ызымдан.

СУКЬЛАНАМА

О, джазыуум, сени чырт терслемей келеме —
Мени тёрт бюгюб, кьыйнасанг да аяусуз.
Кесим кесиме уа уллу налат береме,
Болгьаным ючюн бирде былай кьарыусуз.

Сукьланама: тау тас этмейин ариулукьну,
Кьалын бузла ёмюрледен бери аны юсюн
Басыб турсала да, аллай бир ауурлукьну
Кёлтюрюб, джерге батыб кетмегени ючюн...

ШОШЛУКЪ

Джаз келгенлей, танг бла туруб бирге,
Джерни сюре, къоллары да болуб берч,
Хар бир элчим урлукъ салыб джерге,
Юйлерине къайтхан заманда уа кеч,

Джер джюзюнде къралланы арасында
Ачылыб тургъанча болуб чекле бары,
Джукълагъан сабийлени танг аласында
Илгендирмейин бомбаланы тауушлары,

Хар къайда да адамла, аямай кеслерин,
Мылы джерни сюрюб, урлукъ атханча анга
Къачда уа, уллу битим алыб, бири бирин
Етмек бла сыйларыкъча, кёрюнеди манга.

ДЖЕТМЕДИ АУАЗЫМ

Тау төппени къараб тюбюнден,
Ангылатыргъа излей, мен джарсыууму
Айта, къычырдым, келгенича кючюмден,
Тюзет деб къыйын джазыууму.

Тарыгыуум джетмеди төппеге,
Аллын кесиб таучукъла тауушуму,
Аны орнуна кюрешдиле джууаб этерге...
Төппе уа эштмеди мени бушуууму.

КЪАП-КЪАРА АТ

Къара кече кибик, къап-къара ат
Къолумда болган заманда джюген,
Къамчини да сан этмей, сен атлаб
Бара эдинг мени тюбюмде кючден.

Къара кече кибик, къап-къара ат
Джюгенни ычхындырганлай къолумдан,
Сенге битиб къалганча эки къанат,
Бара турган ариу, кенг джолунгдан

Чартлаб чыгыб, эки джаны уа джар,
Тюбю кёрюнмеген кишини да кёзюне,
Къама аузундан эсе, кёб кере тар
Болган джолчукъну къонуб юсюне,

Джаядан чыкъган садакъча, учаса,
Джалынгы да тарата сууукъ джелге.
Чочуб бир ёрге, бир энишге чыгъаса,
Мени джыгъаргъа излеб джерге.

Къолума чырмалгъанды къалын джалынг.
Бир джары тентирегенлей, баш энишге
Кетерикбиз, сенге багъалыды джанынг —
Бил, экибиз барабыз къаяны эринде...

ДЖЫЛАНЫ КЪЫЛЫГЪЫ

Кендир халы ийнени кѣзюнден суурулуб
Чыкыгъанча, бир чубар джылан кючден,
Тешикден чыгыб, тогъай-тогъай бурулуб
Къалды, сууукъ къарамын алмайын менден.

Джылан кесек туруб, къыппа седирегенча,
Башын ёрге кѣлтюрюб, ойната айры тилин,
Мени таба седиреди. Мен аны эслемегенча
Сюелеме, къалай джюрютюр деб, ол кесин.

Джылан этди кесини джылан къылыгъын.
Меннге учду — сермеш да болду бек къысха.
Билдирсе да огъурсузлугъун, хынылыгъын,
Мен аны онгсуз этдим, башын джерге къыса.

Къайдам, уу джыланы мураты толмай,
Энди кесини къарыусуз болгъанын биле,
Алгъынча, къарамы сууукъ, ёхтем болмай,
Джумушагъан болурму! деб, кѣлюме келе,

Мен, аны башын бош эте, энишге бюгюлюб
Къарадым. Ол, чырта унамайын къачаргъа,
Меннге къарады, эки кѣзюнден ууу тѣгюлюб,
Тура эди хазыр болуб уруш ачаргъа...

Бюгюн джылан къарыусуз болса да менден,
«Джазыкъсын», — дегенча, къарамад манга.
Сагъыш этдим: душман кючлю эсе да сенден,
Къоркъгъанлыгъынгы кѣргюзтме анга.

ДЖАЗЫУ БОЛМАДЫ

«Джазыуубуз бизге кюпмейди, ышармайды,
Хазыр болуб турады бизни айырыргъа.
Заманны бош созаргъа джарамайды —
Ким да керекди кеси насыбын табаргъа», —

Деб, арабызда ингичге суймеклик кълны
Юзалмай, бир-бирибизни ачыта керексизге,
Биз бирге ашыра келдик талай джылны,
Багъа бералмай кълуанчлы кюнлерибизге.

Алай а бизден эсе заман кючлю болду.
Саргълалыб тургъан кълчхы чапракълны
Джел терекден юзген кибик, юзюб кълйду
Арабыздагълы ингичге, суймеклик кълны...

ДИБИРЛАНЫ Ш-ГЕ

Ачыма, бюгюн ёталмагъланыбызгъла ауушну —
Кълрангълыкъл джетди бара тургъланлай.
Андан эсе, отха кёл салайыкъл отунну —
Турад мында, сууукъл боран ургъланлай.

Энтда танг ышарыр, джерге къланат кере —
Бу кълрангълны да танг джарыкъл хорлар.
Аууш алыныр, бири бирибизге кёл бере,
Мийик тёлпеге хар бирибиз тири атлар....

* * *

Аман адамгъа суюмейме аманлыкъ этерге,
Мени ачитса да, кёрмегенлей терслигими.
Ашхылыкъ этиб, излейме кёлюне джетерге,
Аллына салыб бютеу джылыуун джюрегими.

Ким биледи, ол да джашай туруб, бир кере
Игилик этгенимн ангылаб, разы бола манга,
Биреуню пелахха тюшюб тургъанын кёре,
Гюлленича, игиликни узатыр эсе уа анга...

* * *

Экигиз да джашадыгъыз бир кёкню тюбюнде,
Хар биринг суюгенича джашауун ашырды.
Сен кзуру кесинги кёрдюнг джерни юсюнде,
Ол а, кесин кёрмей, халкъын кёрюб джашады.

Елюмню кзурутурча энтда джокъду окъ.
Сен да ёлдюнг, ол да котди дунядаи.
Сени кьабырында гюл, чыгъанакъ да джокъ,
Аныкы уа кёрюнмей турэд гокка хансладан.

* * *

Джаз ала, мени юйюме излегенча кирирге,
Кеслерин терезеге ура, кьар бурчакьчыкьла,
Мияланы хорлаялмасала да, ызларына кетерге
Унамай, болуб кьала эдиге суу тамчычыкьла.

Билмейме, ала мени джангыз кесими кёрюб,
«Эриге болур»,— деб, болушургьамы изледиле!
Огьесе, джаз ала, кеси кьайгыларын тёгюб,
Менден болушлукь излей, эрибми кетдиле!...

* * *

Босагьасындан атлагъан хар бир юйюме
«Юйюгюзге игилик!»— деб, алай айтыб киреме.
Кёб ашхы умутла басыбдыла мени кёлюмю, —
Ол умутланы мен алагъа теджейме, береме.

Излемейме кирген юйлерими адамларына
Мени бла бирге бушуу, кьайгы кирлигин.
Бушуу кесин урсун юйюмю кьабыргьаларына:
Кирген юйюме сюеме насыб кесин берлигин...

* * *

«Ариулугъума багъа бере билмейсе», — деб, менден
Кёлюнг къалады. Бирде уа аз къаласа джыларгъа.
Ариулугъунга уа къарарыкъ тюл эдим кенгден,
Джюрегим къонса къара эшмелеринги сыларгъа.

Кечеринги тилейме. Мени джокъду терслигим,
Бусагъатда биргенге олтуруб турсам да, сёлеше,
Джерни ариу чакъгъанына бёлениб джюрегим,
Аны бла турады, къууанчын, бушууун да юлеше.

* * *

Къама сылгъанча, мангылайымда сызла!
Джыл сайын кёбден кёб болуб барасыз.
Эртде къарт болдунг дейдиле адамла, —
Дертигиз джокъ эсе, нек уялтасыз!

— Къыйналма, кёлюнг къалмасын бизден,
Бек сюе эдик сени чыртда къыйнамазгъа:
Сагъыш этме да къой дунияны юсюнден.
Сёз беребиз, босагъангдан атламазгъа.

* * *

Тенгизни джагъасында къайыкъгъа
Олтуруб тургъанлай, джетиб, джел,
Аллына сюрюб, алыб кетди узакъгъа:
Меннге кёрюнмейин кълды джер....

Джюрегимде уа болмады къайгъым:
Къайнай тургъан тенгизни арасына
Тюшюб, ары-бери атылса да къайыгъым...
Чыгъарыгъымы билиб аны джагъасына.

* * *

Ауур тийсе да, джыл сайын аздан аз
Болуб баралла акъ сакъллы кълартла....
Аланы кёрсем, джюрегиме келиб джаз, —
Къууанама, эсиме тюше бурунгу нартла.

Аланы бири ауруйд деб, элчими сёзлеринден
Хапар эшитсем, мыдах болуб кълалама.
Кълартла ауушуб, аланы да нартланы юсунден
Хапарда эштирча кюн келир деб кълоркъама.

* * *

Турна сюрюу акъырын къанат къагъады,
«Сау къап!» — дегенча, тауларыма, джериме.
Аланы кычырыкълары кёкню джабады,
Мыдахлыкъ тюшеди мени да джюрегиме.

Экибизни башыбызда кёб болмай ала
Бара эдиле, кёк кьойнунда джайыла...
Кесим джангыз сюелеме къач ала,
Турналаны энд кёрмезлигинге кыйнала.

* * *

Кеч болду. Джатханма. Суйген тиширыуум
Меннге келмегенча, джукъу да келмейди.
Сагъышлыма: джюрегимде барды джарсыуум —
Адам адамгъа хаман игилик нек этмейди!

Ат джерде хоншум турса олтуруб, андан
Аны атыб, чыртда хатасы болмагъанлай,
Нек минеме дейме, минер-минмез атдан
Мен джыгъыллыгъымы да биле тургъанлай!..

* * *

Джаз ала, чагъыб, ышарсала терекле,
Кийгенча боладыла, ала акъ кѣлекле.

Чакъгъанларыка къууаныб джюрегим,
Къатларында сюелеме, келмей кетерим.

Ахыр джылыуун кюн тѣкгенлей джерге,
Къайгъылы къарай чууакъ кѣкге — ёрге,

Сабийленича, сылай хар бир терекни,
Юйге киреме, мыдахлыкъ баса джюрекни...

* * *

Минги Тау турады, кѣлтюрюб тургъанча кѣкню,
Мийик тѣппесине сагъышлы къарайма кенгден.
Кюннге джууукъду — башы кийгенди акъ бѣркню,
Тюбю уа кѣгергенди, узакъ эсе да кюнден.

Не къадар мийик эсе, хар затха аллай бирге
Тынч болады — деб, кѣлюбюзге кѣб келиученди.
Тюзю уа: ол зат къаллай бир чыгъыб эсе ёрге,
Аллай бир да аны юсюне ауурлукъ тюшюученди...

* * *

Отха отунла атама, джылытдырама кесими...
От джанады, кьарангылыкь бёлмейди эсими.
Бютеу джылыуун кьызгъанмай, бере манга,
Кьарны да эрите, чыгъыб барады тангига

Джарыкь джаныб, джарытса да төгерегими,
Мыдахлыкь кириб келиб, эмеди джюрегими:
Сау кечени джылыуун береди от манга,
Мен а, джылынгандан сора, не береме анга!

* * *

Ингир ала кьараб турама элими башындан...
Кьол аязымдача, болгъан меннге кёрюнеди.
Чыракъла ышаралла, хар юйню оджагъындан
Тютюн чыгъа келиб, кёк хауагъа кёмюледи.

Эски юйюмю тютюню чыгъа, джанады чырагъы...
Отну кьатында ёч эдим атама тынгыларгъа:
Атам ауушду, от джанады, алай а алгъыннгы
Джылыуу джожьду, кюрешсем да сакъларгъа...

* * *

Биягъы арба биягъы джерде турад батыб.
Биягъы ёгюзлени уа талай джылны алгъа
Мен сюрюб, атам баш бауларындан тартыб,
Чыгъарыб кетген эдик тюз, ариу джолгъа...

Баш бауларындан тартама — этмейле атлам.
Артларындан сюрсем — тарталла къая таба.
Тёгерекге къарайма да, кёрюнмейди адам...
Мыдахма. Кюн да тебрегенд кирлик джаба..

* * *

Кече арасында, кёкде от сыз тарта,
Джулдуз учса, нёгерин да къоя,
Биз, мыдах болуб, анга джан аурута,
Ызындан къарайбыз, солуубузну тыя.

Ауур тиймей къалай къалыр бизге,
Ышарыб туруучу джулдуз бир кесекге
Бизни нёгерин да къоюб, тюшюб джерге,
Энди кёрюнмезча, тас болса ёмюрлюкге....

* * *

Аязчыкъ къакъды. Арбазда сюелген терекден,
Бир сары чапракъ, юзюлюб, кёкде бурула туруб,
Сора, юйюме кириб келиб ачыкъ кенг терезеден,
Тюз аллыма тюшдю, кесин да къабыргъагъа уруб.

Чапракъны джазыуу бла тенглешдире джашаууму,
Ачыдым аны къысха ёмюрюне. Биягъы аяз джетди...
«Ачыма, мен саума! Андан да бек джазыууму
Джер бла байладым», — дегенча, чапракъ учуб кетди...

* * *

«Джер къабырланы джутады да, сын ташлары
Джер бла теп-тенг болуб да къалыучандыла:
Ёлгенлени сау заманларында уллу гюнахлары
Болгъанды», — деб, бирле алай айтыучандыла.

Огъай, дейме мен, джер къабырланы джутмайды —
Ёлгенлени да джокъду бир да хаталары:
Кёб заманны акъырын бителе, джерни къыйнайды
Къабыр къазгъан заманда салынган джаралары...

* * *

Кишиге болмаса да мени тик сёзюм,
Бирле хазырдыла манга джаулукъ этерге.
Мени уа аладан чырта кьалмайды кёлюм, —
Бек кыйынды хар кимни да кёлюне джетерге:

Минги Тауну чал тёппеси джылтырайды,
Тюбюнден кьарасанг, джетед дейсе кёкге.
Алай а, ол сау дунягъа кёрюлюб турмайды,
Уллу мийикликден кьараса да джерге...

* * *

Сен башха бла байлагъанлы джазыуунгу,
Сёзден кьоркьуб, кьойдунг джазгъанынги,
Мен унутмагъанча сени, сени ышарыуунгу,
Билеме, сен да мени энтда унутмагъанынги.

Къатынгады. Сеннге айтады ариу сёзлени.
Сен аны эштмейсе, бир джанынга буруласа.
Къарангылыкьда чыракъ ие уллу кёзлени,
Ичингден ахсына, мени сагъына тураса...

* * *

Бир гокка хансдан уча бир гокка хансха,
Бал чибинле, бирде, таб, сыртда да кьалыб,
Сау кюнню бир-биринден кьалмай артха,
Кеслерин аямайын, бал джыядыла кьадалыб.

Четенчи уа кёб бал алса хар бир гюлден,
Кеси бал джыйы:б айланганча, махтау алады.
Бал ишлеген чибинлени юслеринден
Бир ашхы сёз да айтылынмай кьалады...

* * *

«Ташны ура билмегенлей бир ташха,
Назму джазаргъа келмез кючюнден.
Аны орнуна джазады, ким эсе да башха»,—
Деб, аллай сёз джюрююдю мени юсюмден.

Хар кимни назмусу — сабийи кибикди:
Джарсыйды назмусу тюшсе терслеуге.
Игиге кьууанады, кёлю тауча мийикди:
Сора сабийин ким берир эке биреуге!

* * *

Къушну келе турса да кючюнден,
Чырт къонмаз къаргъаны уясына.
Сагъыш да этмез ол аны юсюнден —
Джюреги бла берилибди къаясына.

Къушну уясында уа бек излейди
Къаргъа таб кесек да джашаргъа.
Алай а аны къарыуундан келмейди,
Къушча, мийик къаягъа чыгъаргъа...

* * *

Къаты ауруу эксуленни бирден къыйнайды —
Къарт бла сабийчикни салыб орундукъгъа.
Акка ауур ынгычхайды, сабийчик джылайды —
Адамла кёб мадар излеселе да болушлукъгъа.

Сабийчик, джылай-джылай туруб, ингир ала
Джукълады. Акканы тер басса да кёзлерин,
Сабийни уятама, — деб къоркъуб, къолу бла
Ынгычхамазча, къаты къысды от эринлерин...

* * *

Ингир ала. Кёл да шош джукълар турады.
Къарт акка бла кызгъанма мен ушакъга.
Макъа кычырыкъ шошлукъну терк бузады,
Кимки эсе да чакъыргъанча болушлукъга.

Акка уа, мыдах болуб, сёзюн бёлмегенлей,
«Джылан эме турады,— деди,— джарлы макъаны». /
Андан бери, ачы макъа кычырыкъ эштгенлей,
Мыдах кёзлери эсиме тюшедиле къарт акканы...

* * *

Бир заманга дери чагъа туруб,
Адамча, терек да къарт болады.
Чапракъсыз сюеледи турукъ,
Къарыусуз джел да — анга боранды.

Айырыла джарыкъ тангларындан,
Терек джашауун мыдах бошайды.
Алай а, ёсюб аны тамырындан,
Джангы терекчик чыгыб башлайды.

* * *

Окъча, чартлаб чыгыб мени аллыма,
Къара кишдик кесиб кетди джолуму.
Аны ушатмасам да, къулагыма
Алмай, кетдим этерге къуллугъуму.

Тюбеб джюз кишдикге, джюз уллу отха,
Къыйынлыкъ кёрлюк эсем да бюгюн мен,
Бек къууанырыкъма, аны санаб насыбха,
Аллыма бир чыкъмайын къалсанг сен...

* * *

Экибиз урушханбыз... терезенгден
Мухтуз джарыкъ урады....
Джуддуз сюрюююн ай да кёкде
Айланганчады, джоппу джыялмай.

Джюрегим а меннге:
«Барма, тохта, къайт», — дей турады.
Аякъларым а сеннге
Чабыб баралла, кеслерин тыялмай...

* * *

Къалай кыйынды гитче терекге
Уллу терекле бла бирге ёсерге.
Кече-кюн да ала этиб кёлекке,
Къоймандыла анга кюнню кёрюрге.

Алай а терекчикге, аны ючюннге
Къарамай, биз беребиз махтау
Уллulаны ичинден джол ача кюннге,
Кесине ол къурагъанына джашау...

* * *

Кийикча, адамладан джанлаб,
Кесинг джангыз тураса джашаб.
Болсала да хоншула къатынгда,
Болмайдыла къууанчынгда, ушагынгда...

Хыны джел ачы улуйду, сарнайды,
Тенгиз да шуулдайды, къайнайды,
Тамчы чартлаб кетсе тенгизден,
Джокъ боллукъду джер юсюнден.

* * *

Кече, Толгъан ай да къазанда къайнайды.
Къойчу шохум бла олтурама отну къатында.
Джукъу къойла бла бирге татлы джукълайды,
Къош ит да джатады сюрюуню бир джанында.

Биз селеше тургъанлай, ит шошлукъну буза,
Улуду, сариагъанча бюгюн ёлген баласына.
Къойчу мыдах бола, отунлагъа къол соза:
«Джууукъларымдан ким ауруйду эке»,—деди, ахсына...

* * *

Къая таш сюеди ташлай къалырын,
Джетген джаш сюеди джашлай къалырын.
Заманны кючю уа — ташдан да къаты:
Таш ууалыр, джашха да келир къартлыкъ,

Заман меннге:— Сен тюшюнюб къал,—деди,—
Ташсыз, джерде зыгъыр да болмаз эди.
Джашауну тересин бузалмайды джукъ.
Джашлыкъ бармагъан джолда — къартлыкъ да джокъ.

* * *

Эгизленича, кьолуна кыса, алыб кслиб,
Терекчи салды эки терекчикни бачхасында.
Аланы бири ёседи кьуру мийикликге кетиб,
Бир кёгет да болмай чапракъланы арасында.

Бири уа — кюнсюз, суусуз, саргъала чапракълары,
Эгиз нёгерчикча, алашасына, кенгине кетиб.
Сынджыр битгенден джерге джете бутакълары,
Ёседи хар джыл сайын татлы кёгетле бериб...

* * *

«Алыгъыз гюллени, алыгъыз гюллени», — дейди
Бир тиширыу, меннге сейир гюллени узата.
Кимге алыб берсейим!.. Тиширыу а билмейди,
Сюйгеними джашагъанын менден узакъда.

Алаи а, тиширыу, берчи, гюллеринги алайым.
Ариуумсуз ашырсам да бусагъатда кюнлени,
Къайсы болса да, бир тиширыугъа узатайым —
Хар тиширыу тыйыншлыд да алыргъа гюллени...

* * *

Бош махтайсыз аны, чыгъарыб кекге,
Бир иги тизгини да болмагъанлай,
Кёчюрюучю ушатады, дейсе, аны поэтге
Асыры зардан, тауну тюзден айыралмай.

Сора сорчу сен кеси кесингден:
Къайсы устаны къолундан келирге
Боллукъду дейсе, кюмюш кесекден
Бизге алтын джюзюк этиб берирге!...

* * *

«Ксбден бери бир затха да джарамай,
Бу таш джатады, заманын бош ашыра.
Андан эсе, ол дунягъа джаратылмай
Къалгъа эди»,— дединг, къургъакъ ышара.

Керексиз сёзлени сен атдынг джелге,
Атдынг, сагъыш этмейин бир кесек.
Билмейме, ташны терслейсе сен неге,
Биз аны хайырландыра билмей эсек!..

* * *

Атны кибик,
Эшекни да барды аяклары:
Бирде ол
Атны озуб да кетеди.
Алай а эшекни
Харамлыгы, осал кылыгы,
Бизге огурлу атны
Кёб кере кюсетеди.

* * *

О, огурлу джер!
Мени ауурлугум сени юсюнгден
Бир заманга дери
Басыб айланырга боллукьду.
Аны ючюн сен кыйналма,
Мени юсюмден
Сени ауурлугунг
Емюрлюкге басыб турлукьду.

* * *

Джангы сюрюлген джерни джылы ийиси,
Джаз келгени сайын, мени бетиме урады.
Хар элчини, джазгы ишлеге кетиб эси,
Урлукъ салгыаны кёзюме кёрюне турады.

Бек сюе эдим, даурлу шахардан кетиб,
Мен туугъан джеримде джазны кёрюге.
Сабан агъач бла къолларымы берч этиб,
Джумушакъ, мылы, джылы джерни сюрюрге...

* * *

Аллыбызда сюелген сары къаяла,
Тюбегеним сайын джангы тангна,
Мен сизге къарайма, бир бек уяла,
Сагъышла тынчлыкъ бермей манга.

Къайдам, мен кесим да билмегенлей,
Сиз ачырча, тюз джолумдан тайыб,
Сиз да, манга джукъ билдирмегенлей,
Ичигизден эте болурмусуз айыб...

ЭСКИ ТЫБЫР

(баллада)

...Кече-кюн да эски юйню ичинде
Чыракъ джокъду, джанмайды от.
Уллу къара кирит эшиклеринде
Тагъылыб турады, аны кесе тот.

Алгынча, юйюне джокъду джылыуу.
Арбазына джыйылмайдыла адамла.
Чыкъмайды джылы хантны тылпыуу,
Тегерегин да басхандыла хансла.

Къара къаргъа аны оджагъында
Къычырады, тегерегине къарай.
Кишини эслемей юйюню арбазында —
Энди кесин аны несине санай.

Къарт акка, еле тебреб, келюнде
Осиятын да джангыз туудугъуна:
«Сен джашаб, атангы эски юйюнде
От джукъланмай, турсун сакълана»,—

Деи, аны кёзлерине мыдах къарай,
Ахыр солууун алды, тийре аллында.
Джаш, джукълатмазма, — деб, алай
Ант берди элчилерини къатында.

Алай а айла ётдюле, къарт акканы
Осиятын унутуб кьойду туудугъу.
Шахар чыракъ кесине тартды аны,
Анда болмаса да чырт джууугъу.

Бир кюн анга керек болду да ачха,
Эски юнню сатды хоншусуна.
Мыдах кёлю бёленди энди кьууанчха,
Ол ачханы ургъанында хурджунуна.

Секириб миниб джайдакъ атха,
Тюберге да сиймей адамлагъа,
Разылыкъ алыргъа къартдан
Гузаба чыгъыб кетди къабырлагъа.

Ачханы кьолуна кьысыб, сын ташха
Барыб, къабланыргъа тебрегенлей,
«Джууукъ келме»,— деб, джерден джашха
Таууш джетиб, джунчутду билмегенлей.

Джашны чач тюклери туруб ёрге,
Ауаргъа джетиб, бети агаргъанлай,
Къарады таууш чыкъгъан джерге —
Джукъ кёрмеди, таууш биягъынлай:

«Джашымча, ёсдюрдюм тынчлыкъ билмей,
Къоркъгъанлай турдум, сени этеме деб ач.
Отубуз джансын деб, аллахдан тилей,
Сени асырадым, кесим бола джалангач.

Сени ючюн хар неден тыйдым кесими.
Джокълукъну кёрмей сюддюм джашарынгы.
Кече-кюн да сениге бёлюб эсими,
Джарашдырдым хабджюгюнгю, ашарынгы...

Бюгюнлюкде уа, сен унутуб осиятымы,
Тыбырыбызны джукълатдынг ёмюрлюкге.
Юионгю унутдунг, унутдунг къабырымы,—
Мардасыз, кыйын тиеди бу джюрекге.

Ол юйде туугъан эди огъурлу атанг,
Биричи атлампаны да анда этгенди.
Келин болуб ол юйге киргенди ананг,
Ол юйде алагъа уллу насыб келгенди.

Сен туугъанынга, бек къууангандан,
Джер басмагъанча, джюрюй эдиле алай,
Мен да, дунягъа туугъанча джангыдан,
Къычырыгъынгъа къууангъан эдим къалай!

Ала сени ючюн, ма бу джер ючюн, джау
Чабханында, чыртда турмайын артха,
Халкъ бла бирге джауну аллына болуб тау,
Тюзлюк ючюн, аямай джан, кирдиле отха...

Ала сие элле ма бу юйде джашарынгы,
Ёмюрде билмей джашар кибик джарсыуну,
Туудукъларынг бла бирге ашарынгы,
Юйюгюзде да суутмай от джылыуну.

Къыйын сермешде ала бердиле джан,
Кёб халек да салдыла джаугъа.
Сен алагъа ушамадынг, болдунг аман,
Отубузну ауушдурдунг тынч джашаугъа.

Энди сени мен санамайма джашыма,
Налат береме, ачитдынг эсе джанымы.
Энди чыртда келе турма сын ташыма,
Атангы, анангы унут, унут къбырымы»...

«Унут, унут!»— деб, акканы ауазына
Къошулдула къаяланы ауазлары...
«Не болду!»— деб, къарай төрт джанына,
Джунчуй, ачханы бошладыла къоллары.

Ирияг тауушла, джел болуб бирге,
Ачхаланы, чапракъланыча, сюре аллына,
Къабырлагъа чачды, чачды джер-джерге...
Чырт бирин да табдырмайын къолуна.

Шашханча, къабырланы юсю бла чынгайды,
Учуб баргъан ачхаланы гузаба къууа.
Сын ташлагъа тийиб, бирде артха чартлайды,
Кёзлери къарангы этиб, аланы ууа.

Ачхаланы туталмаса, джаш, ачыулана,
Джан-джанын талайды, ол къычырады.
Къуру къырдышны къысыб къызгъанч къолуна,
Дагъыда ёрге тура, ызларындан чабады.

Джел а ачхаланы тегерек бурады,
«Бузулгъан ант ючюн»,— дегенча бетине
Аланы келтириб-келтириб урады,—
Ол джуууукъдан-джуууукъ барад къая эриниге.

Суу айланмача, тегерек бурула,
Джел ачхаланы бюркуюб ийди къаядан.
«Тутама»— деб, къолу хауада созула,
Джаш къуюлду баш энишге алайдан.

БАШЛАРЫ

- Джырымы саугъа этеме 3
Адамлыкъ 5
Алгъынча тюлбюз 6
Джарсыу болмазча 7
Бурундан келген 8
Алгъынча тюлме 9
Тенгиз джагъада 10
Арбачы 11
Къая башында 12
Юретгенди атам 13
Кеч, джер! 14
Таш 15
Къуш учады 16
Ийнек бла бузоу
Ачыйбыз биз 18
Айырылыу 19

Турмазма артха	20
Къаяла	21
Ауаз	22
Къобан	23
Гюл бла джылан	24
Анамы гырджыны	25
Къарт ит	26
Ышанама	28
Чапракъ бла тамыр	27
Тынчмыды да...	29
Джашауну джоругъу	30
Сакъ атларгъа	31
Гурушха	32
Къууана биледи	33
Кетген кюнле	34
Джашларын сакълайды	35
Учхан джулдуз	36
Мыдахлыкъ	37
Сагъышла	38
Джашау болмаз эди	40
Терслеу	39
Арысанг да...	41
Сабыр эт	42
Джѣгетей	43
Кечмейди джеринг	44
Джугъутурну джарсыуу	44
Тюзлюк ючюн	46
Шохлукъ	47

- Джетмеди ауазым 47
 Къап-къара ат 48
 Джылланы кылыгы 49
 Джазыу болмады 50
 Дибирланы Ш-ге 50
 «Аман адамгъа...» 51
 «Экигиз да джашадыгъыз...» 51
 «Джаз ала мени юйюме...» 52
 «Босагъасындан атлагъан юйюме...» 52
 «Къама сылгъанча мангъылайымда сызма!...» 53
 «Аруулгъума багъа бермейсе...» 53
 «Тенгиз джагъада къайыкыгъа...» 54
 «Ауур тийсе да, джыл сайын...» 54
 «Турна сюрюу къанат къагъады...» 55
 «Кеч болду, джатханма...» 55
 «Джаз ала, ышарсала терекле...» 56
 «Минги тау турады...» 56
 «Отха отунла атама...» 57
 «Ингир ала къараб турама...» 57
 «Бнягъы арба турады...» 58
 «Аязчыкъ къакъды...» 59
 «Кече арасында, кёкде...» 58
 «Джер къабырланы джутады...» 59
 «Кишиге болмаса да тик сёзюм...» 60
 «Сен башха бла байлагъанса...» 60
 «Бир гокка хансдан уча...» 61
 «Ташны ура билмегенлей...» 61
 «Къушну келе турса да кючюнден...» 62
 «Къаты ауруу экеуленни...» 62

- «Ингир ала, кёл да шошду...» 63
- «Бир заманга дерн...» 63
- «Окъча, чартлаб чыгъыб...» 64
- «Экибиз урушханбыз...» 64
- «Къалай къыйынды гитче терекге...» 65
- «Кийикча, адамладан джанлаб...» 65
- «Кече. Толгъан ай да...» 66
- «Къая таш сюеди ташлай къалырыш...» 66
- «Эгизленича, къолуна къыса...» 67
- «Алыгъыз голлени, алыгъыз...» 67
- «Бош махтайсыз аны...» 68
- «Кебден бери бир затха да...» 68
- «Атны кибик...» 69
- «О огъурлу джер!..» 69
- «Джангы сюрюлген джерни...» 70
- «Аллыбызда сары къаяла...» 70
- Эски тыбыр (б а л л а д а) 71

Кубанов Махмут Муссаевич

ТЕПЛО ЗЕМЛИ

Стихи

На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов
Художник Н. Г. Крицкий
Худ. редактор М. П. Бертник
Тех. редактор М. Ф. Перепадя
Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 30/1-1974 г.
Подписано в печать 8/IV-1974 г.
Формат 60 x 90¹/₃₂. Печ. л. 2,5
Уч.-изд. л. 2,05. Заказ № 783
ВУ 15563. Тираж 950 экз.
Цена 30 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства.
Черкесск, пл. Кирова,
Дом печати.

Карачаево-Черкесская областная
типография, Черкесск.
Первомайская, 47.

0743—070
К М 159 (03)—74 70—74

20 K.